

## **GEOPOLITIKA, GLOBALIZACIJA I BEZBJEDNOST**

Dražan Erkić, Aco Bobić

Visoka škola za uslužni biznis Istočno Sarajevo- Sokolac, Cara Lazara bb, 71 350, Sokolac -  
Istočno Sarajevo, Bosna i Hercegovina

### **ABSTRAKT**

Današnji savremeni čovjek veoma je zainteresovan za ambijent u kojem živi i bitiše. U vezi toga, velika zainteresovanost čovjeka je i za buduću geopolitičku stvarnost, posebno u kontekstu na koji način će se i kojim intenzitetom mjenjati i stvarati geopolitički poredak. Geopolitički poredak u direktnoj je vezi sa budućim geopolitičkim činionicima i pojavama koji samostalno ili u nekoj vrsti međusobne interakcije doprinose uspostavljanju određenog sistema političke moći i uticaja u određenom prostoru. Za buduću geopolitički ambijent pored velikog broja okolnosti koji ga određuju, globalizacija sa svojim pratećim pojavama zauzima posebno mjesto. Globalizacija kao fenomen današnjice sve više dobija na značaju. Činioci budućih geopolitičkih promjena u savremenom društvu, kao što su globalizacija, nejednakost i sl. imaju itekako veliki uticaj i na buduću bezbjednosni ambijent, ali i na samu buduću strategiju bezbjednosti koja treba da bude adekvatan odgovor na savremene bezbjednosne izazove i prijetnje bezbjednosti. Ovaj rad ima za cilj da ukaže na pojmovno određenje i značaj geopolitike i njenih činioaca budućih geopolitičkih promjena. Takođe, u radu se želi ukazati i na uticaj geopolitičkih činilaca na bezbjednost, na svim nivoima, a posebno uticaj na bezbjednosne prijetnje i izazove sopstvene današnjem savremenom društvu.

**Ključne riječi:** geopolitika, geopolitički činiooci, bezbjednost, globalizacija, savremeno društvo.

### **UVOD**

Od trenutka kada je se prvi put pojavila geopolitika, pa sve do danas, interesovanje za geopolitikom je raslo. Interesovanje je bilo ne samo kod politikologa, pravnika, ekonomista, naučnika iz oblasti geografije, nego i kod građana i javnosti uopšte. Geopolitika se danas nalazi pred mnoštvom različitih izazova u svijetu, a posebno sa procesom globalizacije koji je uveliko na svjetskoj sceni. U današnjem savremenom društvu, iz ugla geopolitike itekako su važna pojedina dešavanja na međunarodnom nivou, prije svega teroristički napad na Svjetski trgovinski centar u SAD i globalni rat protiv terorizma, jačanje Kine i Rusije kao bitnih geopolitičkih aktera, širenje zaraznih bolesti i siromaštva, globalno zagrijevanje, migrantska kriza i sl. Današnja geopolitička stvarnost uslovljena je mnoštvom različitih izazova u svijetu, a posebno bezbjednosnih izazova koji su u direktnoj vezi sa razvojem država u svakom smislu, od ekonomskog jačanja do kulturnog, sportskog, socijalnog i svakog drugog. S obzirom da je čovjek u osnovi zainteresovan da živi i da se razvija u bezbjednom okruženju, nije ni čudo što je itekako zainteresovan za geopolitičko pozicioniranje i mjesto svoje zemlje u geopolitičkom diskursu, koji određuje i mnogo više od toga. Kakva je geopolitička vrijednost jedne države, direktno je povezana i sa standardom života ljudi, socijalnom, vojnom, ekonomskom i dr. razvijenošću. Kroz sam proces globalizacije dolazi do međusobnog povezivanja ljudi, povezivanja ekonomija, razmjene roba i usluga, a posebno dolazi do ubrzanog razvoja nauke i tehnike, bez kojih se današnji svijet gotovo da nebi ni mogao zamisliti. Globalizacija nastoji ujediniti ljude na globalnom nivou, koji bi djelovali i funkcionisali u vidu jednog uređenog sistema. Zahvaljujući brzom razmjeni informacija, prvenstveno zbog vidnog napretka na polju informatike i tehnologije na polju komunikacija, globalizacija dobija na značaju. S informatičkom revolucijom dešavaju se određene i tehnološke promjene koje su za posledicu imale i određene promjene u samim međunarodnim odnosima. Odnosi na međunarodnom nivou nisu uvijek u nekoj harmoniji kako bi željeli, isto kao izgradnja i održivost svjetskog mira među ljudima u svijetu. Sam po sebi mir, kao i bezbjednost su vrlo poželjne kategorije, ali vrlo teško

održive. Do sukoba u globalizacijskom društvu najčešće dolazi zbog interesa pojedinih aktera, a najčešće država, koje nastoje da ostvare svoje interese ugrožavaju prava i interese drugih. Kroz ostvarivanje tih interesa dolazi i do sukoba (političkih, ekonomskih, vojnih i sl.), gdje do izražaja dolazi moć, putem koje države nastoje da ostvare svoje zacrtane geopolitičke ciljeve. Nešto kao i u prirodi, tako i u geopolitičkom prostoru države koje posjeduju veću geopolitičku moć nastoje da uspostave svoju moć nad onim državama ili drugim geopolitičkim akterima koji imaju manju moć i na taj način sebe uzdignu kao lidera geopolitičke moći (regionalno ili globalno), s krajnjim ciljem ostvarivanja geopolitičkih interesa. Geopolitika kao nauka u samom fokusu svog interesovanja ima prostor, pa tako i kroz geopolitičku moć nastoji se uspostaviti kontrola nad određenim prostorom. Proces globalizacije za pojedine zemlje, posebno slabije razvijene i zemlje u razvoju, vide kao idealnu priliku da se brže razvijaju. Kako navodi Lončar „pozitivno u svemu tome jest, da preuzimajući znanja i tehnologije razvijenih zemalja i prilagođujući ih lokalnim prilikama, zemlje u razvoju mogu napredovati često znatno brže nego što je to mogla Engleska ili općenito Zapadna Europa u 18. ili 19. st. Problem je, međutim, što bez kvalificiranih inženjera, znanstvenika i poduzetnika nema napretka. Potrebno im je daljnje ulaganje u obrazovanje i zadržavanje već kvalificiranih stručnjaka koji će ponijeti napredak svojih zemalja“ (Lončar, 2005). Geopolitika, globalizacija i bezbjednost imaju mnoštvo dodirnih tačaka koje ih povezuju i međusobno uslovljavaju. Današnje savremene bezbjednosne prijetnje jednim dijelom dolaze i sa pojavom globalizacije, usled kojih i sam proces globalizacije zavisi. Za razvoj jednog društva, a posebno današnjeg savremenog društva koji ide u korak sa globalizacijom od presudnog značaja je da procesi počinju i razvijaju se u bezbjednom ambijentu. Bezbjednost u današnjem vremenu ugrožena je mnoštvom različitih prijetnji, prije svih prijetnjama globalnih razmjera, kao što su terorizam, globalno zagrijevanje, proliferacija oružja za masovno uništenje i sl. što predstavlja ozbiljan problem savremenom čovjeku. Revolucija u razvoju informatike i tehnike, koja je veliki oslonac globalizacije, itekako pomaže jačanju bezbjednosti, ali i otvara polje za razvoj novih savremenih sofisticiranih prijetnji savremenom čovjeku, pre svih kompjuterski kriminal i kriminal na društvenim mrežama. Savremene prijetnje današnjem čovjeku predstavljaju pravi izazov bezbjednosnim strukturama, kako da na njih odgovore i zaštite čovječanstvo koje se sve više povezuje i omogućava otvorenost granica za brži protok ljudi i kapitala.

## **GEOPOLITIKA - POJMOVNI DISKURS**

Različita su stanovišta u vezi geopolitike danas, posebno vezano za njenu relevantnost, jer dobar dio društva još uvijek je uvjerenja da je ona više aktuelna i vezana za neka područja i svjetske regione koji su nestabilni. U kontekstu navedenog, vrijedno je viđenje Doddsa koji kaže „nama, koji živimo u Evropi ili Americi, geopolitika može u početku izgledati manje relevantna, možemo smatrati da se odnosi na nemirnija područja u svijetu. To je pogrešno stanovište. Geopolitika je dio naše svakodnevnice, a kad kažem „naše“, mislim na one čitaoce kojima je lakše da se izoliraju od svijeta i usredsrijede na ponekad svakodnevnih teškoća da pređu neku granicu, dokažu vlasništvo nad zemljom i spriječe upad neželjenih naoružanih grupa i/ili bombaša samoubica. Mada nekim britanskim i američkim građanima mogu smetati nove biometričke sigurnosne mjere na aerodromima i u lukama, posljedice napada na SAD 11. septembra 2001. godine bile su dalekosežne. Kasniji napadi bombaša samoubica na Baliju, u Kazablanci, Istanbulu, Jeruzalemu, Londonu i Madridu, praćeni krajnje spornom britansko-američkom invazijom na Irak, jasno su pokazali do koje su mjere pojedine oblasti i ljudi međusobno povezani. Upravo zato što se bavi granicama, resursima, kretanjem ljudi i dobara, teritorijama i pitanjem identiteta, geopolitika može ukazati na put koji vodi kritičkoj analizi i razumijevanju situacije - makar taj put bio i kontroverzan“ (Dodds, 2009). Zarad boljeg razumjevanja geopolitike, neophodno ju je odrediti i definisati, mada još uvijek nema jedinstvene i unificirane definicije koja je u potpunosti definiše. U vezi određenja geopolitike, odnosno šta je to geopolitika isti autor navodi „na Google možete dobiti šest do sedam miliona odgovora. Svako ko je toliko vrijedan ili, možda, toliko lud da pregleda makar dio ovih referenci, neće se bogzna kako prosvjetliti u pokušajima da definiše geopolitiku. Da parafraziramo društvenog teoretičara Michaela Manna, koji kaže da geopolitiku, kao većinu termina koji su u posljednje vrijeme privukli pažnju intelektualne javnosti, nije

moguće jasno definirati. Geopolitika nudi više mogućnosti da se posmatra svijet i zbog toga je veoma vizuelno usmjerena jer se u njoj najčešće koriste karte, tabele i fotografije“ (Dodds, 2009). Međutim, u namjeri da se što bolje shvati sam pojam geopolitike neophodno je uklazati i na samo porijeklo ove nauke. U vezi toga zanimljivo je gledište Koleva koji smatra da „reč, termin, odrednica „geopolitika“ je kovanica od dve reči: geo (grčki *ge*) i politika/polis (grčki *politike*). Dakle obe reči imaju svoj koren u starogrčkom jeziku. Njen doslovniji prevod i etimološko značenje je najčešće „geografija politike“ ili „politika prostora“. Kako se ona teško prevodi na druge jezike, pa i na sam srpski, zadržala se u izvornom obliku. Termin je prvi put upotrijebio švedski naučnik Rudolf Kjelen 1889. godine“ (Kolev, 2013). U namjeri da se što bolje spozna sama geopolitika i njen značaj, a posebno danas, neophodno je ukazati na nekoliko definicija koje se vežu za njen pojmovni diskurs. Kako navodi Ćurak „Rudolf Kjellen (1864-1922) švedski politolog i profesor političkih nauka smatra se osnivačem geopolitike, jer je u djelu *Država kao oblik života* (1916), nastojao utemeljiti geopolitiku kao znanstvenu disciplinu. On je podijelio politiku na pet disciplina, od kojih je jedna i geopolitika, definirajući je na sledeći način. To je nauka o državi, kao geografskom organizmu ili pojavi u prostoru; dakle o državi kao zemlji, teritoriju, području ili najizrazitije kao zemljištu (prostranstvu)“ (Ćurak, 2002). Kako navodi isti autor, osvrćući se na početke geopolitike i njen dalji razvoj navodi „zbog zloupotrebe temeljnih ali vrlo osjetljivih principa političke geografije od strane njemačkog geopolitičkog kruga, geopolitika se u klasičnim znanstvenim krugovima dugi niz godina tretirala kao pseudonauka, kao utilitarna, instrumentalizirana, totalitarna, državna pseudogeografija. O geopolitici se, zbog tog zastranjenja, u akademskoj zajednici dugi niz godina šutjelo. Ali, globalizacijski procesi, ubrzani slom komunističkog svijeta i prodorom zapadne države i društva na Istok, vratili su geopolitiku na javnu scenu. No, pojam (kao i njegove različite predstave) koji se našao pred nama udaljio se od svoje loše povijesti i u medijskoj i zdravstvenoj ravni, te je, kao takav, i u površnom i u dubinskom smislu, obogaćen novim značenjima, u svoj svojoj interdisciplinarnosti, zakoračio na politološku, polemološku, geografsku, ekonomsku, ekološku, kulturološku i svaku drugu pripadajuću scenu, tražeći ulogu za sebe u mnogobrojnim dilemama novog doba“ (Ćurak, 2016). Dalje Ćurak navodi da „taj otklon pojma i njegovog sadržaja od negativne historijske prakse je najbolja moguća investicija geopolitike, a početak novog investicijskog ciklusa vremenski smješteno u 1992. godinu. Simbolički ga vezemo za ulazak Williama Jefersona Clintona u izvršni centar geopolitičke moći - Bijelu Kuću“ (Ćurak, 2002). Nešto drugačije viđenje geopolitike daje Grčić, koji smatra da „geopolitika istražuje mesto određene države na političkoj karti sveta i odgovarajućih regiona, s ciljem da ukaže na najpovoljnije oblike i načine za njen razvoj i funkcionisanje. Ona je okrenuta ka budućnosti. Kao nauka o nacionalnoj strategiji ona je racionalna osnova političkog položaja države“ (Grčić, 2000). Za razliku od Grčića, prema Duginu „geopolitika je nauka o sučeljavanju civilizacija ... disciplina koja razmatra istorijsku, stratešku, geografsku i planetarnu realnost sa tačke gledišta sučeljavanja dveju tipova civilizacije - civilizacije kopna i civilizacije Mora“ (Dugin, 2004). Definisane geopolitike prema Maloj enciklopediji, prema kojoj „geopolitika je nauka o uticaju prirode jedne zemlje (geografskog položaja, klime, vode idr.) i njene ekonomsko-društvene, političke i kulturne nadogradnje na istorijski razvoj jedne nacije i na njen međunarodni položaj“ (Bihalji-Merin, 1968). Ipak, da bi se upotpunilo samo određenje geopolitike, neophodno je uzeti u obzir i viđenje geopolitike prema Klausu Doddsu. Geopolitika prema njegovom viđenju „podrazumijeva bavljenje opasnostima, prijeljama, prostorom i silom. Ona pomaže da se svijet objasni jednostavnim kategorijama. Naime, često izgleda da su geografske oznake kao što je 'treći svijet' dobro utemeljene. Ona, isto tako, omogućava onima koji se pozivaju na nju da iznose predviđanja o budućem smjeru svjetske politike. Novinari i stručni komentatori se često pozivaju na geopolitiku kada žele ukazati na neka buduća važna zbivanja, bilo da je riječ o sukobu civilizacija, usponu Kine, krahu historije (i geografije), novom američkom stoljeću ili shvaćanju da su Amerikanci i Evropljani osuđeni da se međusobno ne razumiju zato što žive u različitim geopolitičkim univerzumima“ (Dodds, 2009). Nije teško primijetiti, a što se može vidjeti i iz samih definicija geopolitike da su osnovni elementi geopolitike i njeni ključni termini prostor, politika i moć. Bez ikakve dileme ovi termini ili fenomeni se najčešće vezuju za geopolitiku.

## GLOBALIZACIJA I ASPEKTI GLOBALIZACIJE

Globalizacija je termin koji se unazad dve do tri decenije uveliko odomaćio ne samo u naučnim krugovima, nego i kod ljudi uopšte. Određene globalizacije, kao i kod geopolitike, takođe nije jedinstveno i unificirano. Mnoštvo je definicija koje govore o tome šta je to globalizacija. Prema Kilibardi i drugima „pojam globalizacija, bez sumnje, spada u one kategorije društvenih nauka koje su poslednjih godina najšire objašnjavane i procenijevane. Tako široka elaboracija, međutim, ne znači postizanje jasnoće i otkrivanje suštine ove pojave. Naprotiv, čini se da se sa povećanjem ekstenzivnosti, širi i lepeza kontroverzi, nerazumevanja i stvarnog uticaja ovog fenomena na druge društvene pojave“ (Kilibarda, Mladenović i Ajzenhamer, 2014). Da globalizacija sa sobom donosi samo pozitivne ili negativne stvari, različita su viđenja. Tako, u kontekstu toga u daljoj elaboraciji, isti autori navode „za deo autora globalizacija je objektivna i spontan planetarni proces, za druge, ona je isključivo projekat dominacije Zapada (amerikanizacije sveta). Dok za jednu struju ona označava kovergenciju i integraciju sveta, stvaranje globalne ekonomije i kosmopolitske kulture, za druge ona neizbežno izaziva fragmentaciju, sve dublji socijalni jaz između svetova i sukob civilizacija. Pripadnici jednog teorijskog tabora obznanjuju da globalizacija neizbežno donosi smrt nacionalne države i kulture, drugi pak ističu da ona pak donosi proliferaciju i povećanu važnost nacionalnih država, revitalizaciju nacionalnih identiteta i kultura. Za neke je to stara pojava, vezana za širenje imperija i univerzalnih religija, dok je za druge globalni svet star samo dvadesetak godina, od pada Berlinskog zida. Deo stavova o globalizaciji sadrži tezu da je ona samo mit i da je uistinu, svet danas manje povezan nego pred Prvi svetski rat. Između ovih krajnosti, postoji i „srednje“ shvatanje po kojem je globalizacija istorijski neizbežan, zakonit tok. Sva društva suočena su sa neophodnošću prilagođavanja novom svetu, u kome više nisu odsečne razlike između međunarodnog i domaćeg, spoljnog i unutrašnjeg. Međutim, putanja globalizacije nije predodređena. Naprotiv, taj istorijski otvoren i neizvestan tok može da vodi kako ka ujedinjavanju tako i ka fragmentaciji, saradnji ili konfliktima, univerzalizaciji ili partikularizmu. Slično je i sa sudbinom nacionalne države; ona nije ni „istorijski mrtva“, niti je isključivi kreator novih odnosa. Jednostavno, u novim uslovima, menja se njena uloga: ona postaje aktivnija, preobražava se u nosioca strategije prilagođavanja novom globalnom poretku“ (Kilibarda i sar., 2014). Za globalizaciju, takođe postoji mnoštvo definicija. Govoreći o pojmu globalizacije, vrijedno je viđenje Lončareve prema kojoj je „pojam globalizacije izveden od riječi „global“ što znači ukupnost, a globalizam je način gledanja na zbivanja u globalu. Globalizacija bi tako podrazumijevala socijalni proces koji teži sveobuhvatnosti i jedinstvenosti svijeta (Turek, 1999). Zahvaljujući globalizaciji odnosi među ljudima i zemljama postaju sve intezivniji, a ljudi počinju globalno razmišljati i svijet u cijelini drugačije shvaćati. Globalizacija ima i određene zahtjeve - stalno ulaganje u znanje, tehnologije, istraživanje i razvoj. Tko jednom počne zaostajati u procesu globalizacije ili se na vrijeme ne uključi u savremene procese, bitno zaostaje. Današnji se svijet sve više „otvara“ i „smanjuje“ i otuda je stvorena već dobro poznata uzrečica o svijetu kao „globalnom selu“ (Lončar, 2005). Za razliku od Lončareve, Dodds ima nešto drugačije gledište. Tako prema Doddsu, pod globalizacijom se podrazumijeva „kretanje ljudi, ideja, tehnika i dobara s jednog mjesta na drugo, a što ima posljedice na odnose između ljudi“ (Dodds, 2009). Samu globalizaciju prate i određeni aspekti, koji se odražavaju u svim sferama života, rada i djelovanja čovjeka. Kako navodi Lončar „prvi i jedan od najvažnijih aspekata globalizacije jest ekonomski aspekt. Globalne tvrtke utječu na tijek svjetskih gospodarskih procesa i mnoge od njih, iz sasvim jednostavnog razloga da obavljaju svoj posao i stječu dobit, integriraju planet. Multinacionalne tvrtke uključuju u svoje poslovanje milijune ljudi širom svijeta koji su međusobno povezani uprkos velikim udaljenostima. One nadziru planetarne resurse, kapital i tehnologiju. Na taj se način širi gospodarstvo bez granica i posluje se kao da nema gospodarskih i političkih barijera. Drugi, ali ne manje važan je političko-pravni aspekt globalizacije. Političko-pravni aspekt odnosi se na narušenu državnu suverenost nastalu uključivanjem u međunarodne ugovore, zajednice i organizacije. Stvara se sustav globalnog upravljanja koje ograničava dosadašnju moć države pri čemu nastaje temelj za stvaranje nove, nadnacionalne države. Vrlo su vidljive promjene procesa globalizacije i na području kulture. To se može ilustrirati činjenicom da se danas velikom brzinom uvodi zajednički svjetski jezik, ali to nije,

kao što su neki očekivali, esperanto, već je to engleski jezik. Savremeni čovjek svjedoči činjenici da je i u kulturološkom pogledu svijet sve više zaokupljen pozapadnjačenjem i stvaranjem globalne kulture. Nažalost na taj način nestaju mnoge kulturalne posebnosti koje život na Zemlji čine zanimljivim i jedinstvenim“ (Lončar, 2005).

### **BEZBJEDNOST - BEZBJEDNOSNI AMBIJENT**

Težnja ljudi oduvijek je bila za izgradnjom trajnog mira i bezbjednog života. Bezbjednost je preduslov opstanka ljudi i njihovog razvoja, odnosno bezbjednost je potreba kako pojedinca tako i društva u cjelini. Ta potreba za bezbjednošću posebno je izražena danas u globalizacijskom svijetu koji je prepun mnoštvom različitih bezbjednosnih prijetnji kojim se ugrožava mir i bezbjedni ambijent. Današnje savremeno društvo jasno uočava potrebu za bezbjednošću, a posebno u sferi razvoja ekonomije, politike, sporta, kulture, ali i drugih segmenata društveno-političkog rada i djelovanja savremenog čovjeka. U eri globalizacije, tj. globalizacijskom društvu, gdje evidentno kao elementi razvoja prednjače razvoj nauke, tehnologije i dr. bezbjednost se jasno identifikuje kao preduslov svega i potreba savremenom geopolitičkom prostoru. Gotovo da danas nema javnog govora, rasprave ili debate u kojoj se ne pojavljuje riječ bezbjednost. Koristi se kako u običnom govoru, tako i u medijskom prostoru. O samom značaju bezbjednosti vrijedno je viđenje Williamsa. Pa tako, u kontekstu značaja bezbjednosti Williams kaže „bezbednost je neobično zanimljiva, često pogubna, ali uvek značajna tema“ (Williams, 2012). Informacije koje su u vezi sa bezbjednošću i ugroženosti ljudi i imovine usled različitih bezbjednosnih prijetnji kao što su terorizam, zarazne bolesti, poplave, zemljotresi i sl. bude veliko interesovanje. Kada je u pitanju bezbjednost i kao fenomen, neophodno je reći da još uvijek nema jedinstvenog stava i definicije kojom se određuje. Mnoštvo je različitih definicija bezbjednosti koje se obično vezuju za različite referentne objekte, što i dovodi do različitosti u njenom određenju. Međutim, u kontekstu što boljeg razumjevanja bezbjednosti, bezbjednosnog ambijenta i same potrebe za bezbjednošću neophodno je ukazati na neka određenja pojma bezbjednosti. Većina naučnika i onih koji se najdirektnije bave pitanjima bezbjednosti stanovišta je da je bezbjednost vrlo složen pojam i veoma težak za definisanje, pa je i to jedan od razloga zbog čega još uvijek nema jedinstvene definicije bezbjednosti. Tako, u vezi određenja pojma bezbjednosti zanimljivo je gledište Dimitrijevića, po kojem je „određenje bezbjednosti multidefinicijsko i neuniverzalno“. Svi shvataju ili naziru njegovo značenje, a malo ko umije da ga sažeto izloži i obrazloži. Nesporno je da, u najopštijem smislu, „bezbednost postoji kada postoji i nesmetano se ispoljava (dostizuje se, razvija i unapređuje, može da se uživa) ono što je (za nas) vredno i značajno, i kada je takvo stanje očigledno izvesno, predvidivo i kontrolisano, što podrazumeva i (našu) sposobnost da ga zaštitimo od neželjenih uticaja“ (Dimitrijević, 1973). Nešto drugačije viđenje bezbjednosti daje Tadić, po kojem on pod bezbjednošću smatra „stanje u kojem države smatraju da nema opasnosti od vojnog napada, političkih prinuda ili ekonomskih prisila tako da mogu slobodno da se razvijaju“ (Tadić, 1991). Pored Dimitrijevića i Tadića u vezi određenja pojma bezbjednosti zanimljivo je gledište Vršeca po kojem „bezbednost u najvišem smislu podrazumijeva takve prilike, odnose i uslove društvenog života i rada koji omogućuju i osiguravaju nesmetane (nesprečavane) proizvodne izvršne i društvene aktivnosti te sprečavaju unutrašnje i spoljne opasnosti, koje bi mogle ugroziti očuvanje osnovnih društvenih vrijednosti“ (Vršec, 1988).

### **UTICAJ GEOPOLITIČKIH ČINILACA NA STANJE BEZBJEDNOSTI**

Geopolitički poredak i sama geopolitička stvarnost zavisi od mnoštva činilaca. Govoreći o geopolitičkim činilacima budućih geopolitičkih promjena Kilibarda i drugi kažu da „to su one pojave (stanja i procesi) koji samostalno ili međusobnom interakcijom doprinose uspostavljanju određenog sistema distribucije političke moći u prostoru, tako što utiču na integraciju ili dezintegraciju političko-teritorijalnih zajednica; podstiču ili ometaju njihovu saradnju (čine je logičnom ili je obesmišljavaju); prizivaju sukobe između njih ili ih obeshrabruju; obezbeđuju legitimitet određenim oblicima geopolitičkog ponašanja ili ih delegitimišu. U mnoštvu tih okolnosti koji konstituišu opšti okvir i ambijent geopolitičkih dešavanja, posebnu pažnju kako analitičara aktuelnih prilika, tako i futurologa privlači fenomen globalizacije sa mnoštvom pratećih

pojava koje se pripisuju njenom djelovanju ili su relevantne za posledice koje ona može da proizvede“ (Kilibarda i sar., 2014). Kada se govori o samom uticaju geopolitičkih činilaca na stanje bezbjednosti tu se prije svega misli na sledeće činioce, a to su: - globalizacija i globalne disproporcije - neravnomjerna distribucija beneficija globalizacije; - nejednakost i svijest o nejednakosti; - demografske promjene; - etnoreligijske različitosti i - liderske predispozicije i međusobni odnosi velikih sila. Globalizacija kao proces ima svoju i pozitivnu i negativnu stranu. Ta negativna strana dovodi do određenih tenzija, podjele na bogate i siromašne i sl. što na neki način stvara osjećaj ugroženosti kod određenog broja ljudi. Kako navodi Steger „dakle, nije sporno da globalizacija daje snažan impuls povezivanju sveta, ali se to povezivanje odvija pod presudnim uticajem najmoćnijih država Zapada, u interesu najvećih transnacionalnih kompanija (TNK) čije je sjedište upravo u tim zemljama i koje su, sasvim razumljivo, najvjerovatnije promoteri tog procesa“ (Steger, 2005). Dalje, govoreći o uticaju globalizacije na štetu siromašnih Mander i Goldsmit navode „s obzirom na to da je sedišta najvećih kompanija u ekonomski najrazvijenijim zemljama, i da se najveći dio njihovog profita završava u tim zemljama, neosporno je da u uslovima globalne ekonomske međuzavisnosti, bogati imaju neproporcijalno veću korist od „slobodnog protoka ideja, ljudi, robe i kapitala“ na štetu siromašnih, i onda kada siromašni, zahvaljujući upravo tom protoku beleže evidentan privredni rast“ (Mander, & Goldsmit, 2003). Evidentno je da se iz ovoga može jasno zaključiti da je ovo ono drugo, negativno lice globalizacije, koje može biti uzrok nepovjerenja ljudi, dalje polarizacije, ali i sam izvor dezintegracionih impulsa. Svakako da je mnogo veća neravnomjernost dobrih stvari globalizacije i njenih benefita kada se sve to sagledava na većem, globalnom nivou. Prema Gartonu Ešu „kako globalizacija može da integriše različite entitete, da ih okuplja u stabilnu zajednicu i harmonizuje njihove odnose ako upravo ona doprinosi povećanju tih razlika. Ekonomsko povezivanje i međuzavisnost ne moraju nužno da znače i zbližavanje u smislu eliminisanja potencijalnih tenzija i sukoba“ (Eš, 2006). Nejednakost i svijest o nejednakosti mogu da utiču na stanje bezbjednosti, i zavrjeđuju posebnu pažnju. Kako navodi Kilibarda i dr. „sveprisutnost svesti o nejednakosti i nepravdi (neki to zovu „osveščivanje robova“) stvorila je od oštećenih (onih koji se tako osećaju) širok sloj okorelih nezadovoljnika pogodnih za regrutovanje u različite grupe, organizacije i pokrete koji obećavaju promenu nabolje, ili zaštitu od pogoršavanja stanja. Ljudi svesni nejednakosti, ne mire se s njom i spremni su na protest“ (Kilibarda i sar., 2014). Demografske promjene takođe imaju svoje implikacije na bezbjednost. Od toga koliko i koje strukture stanovništva ima jedna država pokazuje se i potencijalna snaga države. Prema Stepiću „demografsko pitanje predstavlja neizostavan deo svake kompleksnije geopolitičke rasprave o čemu uostalom svedoči njegovo prisutno u većini ključnih geopolitičkih teorija“ (Stepić, 2004). Takođe, neravnomjerna je stopa rasta stanovništva, Globalnog juga (nerazvijene zemlje i one koje su u razvoju) gdje živi negdje oko 80% svjetske populacije i gdje se taj broj konstantno uvećava i Globalnog sjevera (razvijene zemlje) gdje živi manji dio i gdje broj stanovništva stagnira ili opada. Shodno povećanju broja stanovništva povećava se i broj određenih religija, ali dolazi i do stalnih migracija ka bogatom sjeveru. Nekontrolisano doseljavanje stanovništva na sjever zemljine kugle (u razvijene zemlje), može predstavljati ne samo politički problem, nego i bezbjednosni. Etnoreligijske različitosti mogu da budu prijatna bezbjednosti. Kako navodi Kilibarda i dr. „razlike među ljudima u pogledu rasne i etničke pripadnosti, vere, jezika, običaja same po sebi ne proizvode probleme u odnosima između naroda i država. Problemi obično nastaju kada se na osnovu posebnosti traže posebna prava - počev od prava na pokazivanje posebnosti do prava koja znače izjednačavanje jedne grupe u svim prnadležnostima sa onima koji ih u najvećoj mjeri uživaju. Etnoreligijske različitosti udružene sa siromaštvom povećavaju rizik od izbijanja sukoba“ (Kilibarda i sar., 2014). Ekonomska, politička i vojna moć su jasan pokazatelj geopolitičke moći jedne države i njenog liderskog položaja u geopolitičkom prostoru. Bez ikakve sumnje danas se za Ameriku može reći da je uistinu pravi geopolitički lider, mada sve više kao veoma ozbiljni geopolitički akteri se nameću Rusija i Kina, iako još uvijek za njih kažu da su regionalni lideri i sile u usponu i nastajanju. Ono što je za Rusiju, kao važnog geopolitičkog aktera interesantno, a što i drugi akteri priznaju, a to je njena potpuna pisemenost stanovništva (skoro 98%) odakle proizilazi i njena velika stručna i naučna vrijednost, veom prepoznatljiv nuklearni potencijal, prirodno bogatstvo i rasprostranjenost teritorije. Svi

navedeni geopolitički činioci direktno ili indirektno utiču na stanje bezbjednosti, a sama bezbjednost u današnjem savremenom globalizovanom društvu je nužna i veoma poželjna.

## ZAKLJUČCI

Uzimajući u obzir veoma burna dešavanja na međunarodnoj sceni, veliki uticaj savremenih bezbjednosnih prijetnji na globalnom nivou, ubrzan proces globalizacije društva, i sl. sve to skupa utiče na savremene geopolitičke tokove. Kompleksnost geopolitičkih tokova odražava se na stanje bezbjednosti, na svim njegovim referentnim nivoima bezbjednosti, od globalnog, preko regionalnog do nacionalnog i lokalnog. Proces globalizacije se uveliko širi i raste značaj polja u kojima se ona ispoljava. Geopolitika i sve ono što je prateća pojava njoj, je takođe jedno od polja koje je veoma važno za samu egzistenciju globalizacije. U kontekstu toga, u samo globalizovanom svijetu sve više raste i interes za geopolitiku, pa je tako njen povratak na globalnu pozornicu trenutno u punom jeku. Posebno interesovanje za geopolitiku se veže kroz sam fenomen moći, gje se moć pojavljuje kao sredstvo za ostvarivanje već definisanih nacionalnih geopolitičkih interesa na globalnom planu. S druge strane, geopolitika je jedna vrsta instrumenta, putem kojeg se najbolje može razumjeti fenomen moći i njegovo ispoljavanje u savremenom društvu. Države svoju moć ispoljavaju najčešće kroz vojni, politički i ekonomski aspekt, pa tako i samo geopolitičko pozicioniranje država i ako hoćemo njena geopolitička vrijednost uopšte, zavisi od stepena razvoja vojne, političke i ekonomske moći. Kroz samu geopolitičku moć, geopolitički akteri nastoje da izgrade sposobnost uticaja na subjekte međunarodnih odnosa na određenom prostoru. Kao što je izgradnja trajnog mira imperativ, tako je i bezbjednost u cjelokupnom geopolitičkom prostoru neophodna, jer samo u povoljnom bezbjednom okruženju i ambijentu, proces globalizacije i sama geopolitika i njena geopolitička moć dobijaju na punom značenju. Zato se spravom može reći da geopolitički poredak, okvir i ambijent geopolitičkih dešavanja su u tijesnoj vezi sa bezbjednošću.

## LITERATURA

- Bihalji-Merin, O. (1968). *Mala enciklopedija*. Beograd: Prosveta.
- Ćurak, N. (2002). *Geopolitika kao sudbina: slučaj Bosna: postmodernistički ogled o perifernoj zemlji*. Fakultet političkih nauka.
- Ćurak, N. (2016). *Rasprava o miru i nasilju: (geo)politika rata - (geo)politika mira - studije mira*. Sarajevo/Zagreb: Buybook.
- Dimitrijević, V. (1973). *Bezbednost i politička zajednica, pojam bezbednosti u međunarodnim odnosima*. Beograd: Savez udruženja pravnika Jugoslavije.
- Dodds, K. (2009). *Geopolitika*. Sarajevo/Zagreb: Šahimpašić.
- Dugin, A. (2004). *Osnovi geopolitike*. Zrenjanin: Ekopres.
- Eš, G.T. (2006). *Slobodan svet*. Beograd: Samizdat B-92.
- Grčić, M. (2000). *Politička geografija*. Beograd: Geografski fakultet.
- Kilibarda, Z., Mladenović, M. i Ajzenhamer, V. (2014). *Geopolitičke perspektive savremenog sveta*. Beograd: Fakultet bezbednosti.
- Kolev, D. (2013). *GEPOLITIČKA MOĆ: PRILOG ODREĐENJU POJMA*. *Civitas*, 3(06), 227-251.
- Lončar, J. (2005). *Globalizacija, pojam, nastanak i trendovi razvoja*. Zadar: Geoadria, 10/1.
- Mander, Dž. i Goldsmit, E. (2003). *Globalizacija - argumenti protiv*. Beograd: Klio.
- Steger, M. (2005). *Globalizacija*. Sarajevo: Šahimpašić.
- Stepić, M. (2004). *Demografski elementi ključnih geopolitičkih teorija*. Beograd: Geografski fakultet. Demografija, knjiga 1.
- Tadić, B. (1991). *Bezbednost i odbrana nesvrstanih zemalja*. Beograd: Centar oružanih snaga za strategijska istraživanja i studije.
- Turek, F. (1999). *Globalizacija i globalna sigurnost*. Varaždin: Interland.
- Vršec, M. (1988). *Pojam sigurnosti, opasnosti ugroženosti*. Zagreb: Priručnik br. 1.
- Williams, D. P. (2012). *Uvod u studije bezbednosti*. Beograd: Službeni glasnik, Univerzitet, Fakultet bezbednosti.

## **GEOPOLITICS, GLOBALIZATION AND SECURITY**

Dražan Erkić, Aco Bobić

The College of Service Business East Sarajevo - Sokolac, Cara Lazara bb, 71 350, Sokolac - East Sarajevo, Bosnia and Herzegovina

### **ABSTRACT**

Today's modern man is very interested in the environment in which he lives and exists. Based on that, man's great interest in future reality in geopolitics, especially in the context of the intensity that is going to change and create geopolitical order. Geopolitical order has direct link to future geopolitical factors and other phenomena that are independent or in some kind of interaction contribute to establishing certain system of political power and influence in certain area. For future geopolitical environment apart of great deal of circumstances that defines it, globalization with circumstances that follow is set on special level. Globalization as a today's phenomenon is more and more significant. Factors of the future geopolitical changes in modern society, such as globalization, inequality and etc. have great influence on future security in the environment, but also the future strategy of security that needs to have adequate response for security challenges and threats. This paper has a goal to point out not only conceptual meaning and the significance of geopolitics and its factors of future geopolitical changes, but also to point out the influence of geopolitical factors on security, on all levels, and especially influence on security threats and challenges in today's modern society.

**Keywords:** geopolitics, geopolitical factors, security, globalization, modern society.